

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет іноземної філології
Кафедра теорії літератури і славістики

*До 75-річчя Рівненського державного
гуманітарного університету*

**Актуальні проблеми
літературознавчої термінології**

Науковий збірник

Рівне – 2015

УДК 82.09
ББК 83.0
А 437

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 12 від 31 серпня 2015 р.)

Рецензенти:

Ігор Валентинович Лімборський, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Черкаського державного технологічного університету,

Олександр Семенович Чирков, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології та зарубіжної літератури Житомирського державного університету імені Івана Франка

Редакційна колегія:

Є. М. Васильєв, кандидат філологічних наук, доцент (*відповідальний редактор*);

О. А. Галич, доктор філологічних наук, професор;

Р. А. Козлов, доктор філологічних наук, доцент;

З. Б. Лановик, доктор філологічних наук, професор;

М. Б. Лановик, доктор філологічних наук, професор;

В. І. Мацапура, доктор філологічних наук, професор;

В. М. Назарець, доктор філологічних наук, професор;

Н. В. Науменко, доктор філологічних наук, професор;

С. М. Нестерук, кандидат філологічних наук, доцент;

Л. К. Оляндер, доктор філологічних наук, професор

А 437 **Актуальні проблеми літературознавчої термінології: Науковий збірник /**
Відп. ред. Є. М. Васильєв. – Рівне: О. Зень, 2015. – 202 с.

ISBN 978-617-601-129-3

Наукова збірка «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» складена на основі доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка була проведена у Рівненському державному гуманітарному університеті в жовтні 2015 року. До пропонованого видання увійшли статті українських вчених, що їх присвячено різним аспектам вивчення термінології сучасного літературознавства (теоретичні аспекти літературознавчої термінології, термінологічні питання генології, термінологічні проблеми історико-літературного процесу, проблеми драматургічної термінології, літературознавча термінологія у колі інтермедіальності, термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики).

УДК 82.09
ББК 83.0

ISBN 978-617-601-129-3

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2015 р.

Белова С.А.,

Рівненський державний гуманітарний університет

“НОВЫЙ РЕАЛИЗМ” В СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: ПРОБЛЕМА ТЕРМИНОЛОГИИ

Одним из наиболее ярких феноменов в русской литературе конца 1990-х - начала 2000-х гг., бесспорно, является дискуссия о «новом реализме», которая захватила не только маститых критиков (В.Бондаренко, Л.Пирогов, П.Басинский), но и начинающих исследователей литературы (С.Шаргунов, В.Пустовая). В 1997, 1999, 2000 гг. состоялись конференции, посвященные проблемам «нового реализма», а в 2007 г. Литературный институт им. А.Горького выпустил сборник «Новый реализм: за и против». Все это должно было решить большинство проблем нового литературного явления. Однако более детальный анализ как литературных наработок писателей, которых относят до «новых реалистов», так и отзывов критиков по поводу «нового реализма» подтверждают, что нерешенных вопросов меньше не становится. Причем вопросы возникают как относительно того, существует ли «новый реализм» как новое литературное направление вообще, так и в плане чисто терминологическом.

Прежде чем обратиться к вопросу терминологии следует признать, что в современной русской литературе отсутствует единство относительно существования «нового реализма» как такового. В соответствии с ответом на этот вопрос исследователей можно разделить на несколько групп:

- наиболее радикальные критики утверждают, что никакого «нового реализма» нет вообще (Д. Быков, М.Бойко, А.Рубанов);

- более осторожные исследователи отмечают, что говорить о нем преждевременно, поскольку «новый реализм» существует только как потенциальный путь развития русской литературы (И.Шайтанов), «новый реализм» существует в основном в литературной критике (А.Ганиева, А.Рудалев), в манифестах и программных статьях, а не в реальных произведениях (Д.Маркова);

- исследователи, считающие новые тенденции в литературе не столько эстетическим, сколько «поколенческим» явлением, стремлением молодого поколения заявить о себе миру (М. Антоничева) [1]. То есть в данном случае граница между теми, кто относится/не относится к «новому реализму» - проходит в возрастной а никак не эстетической плоскости. В.Пустовая говорит не столько о новом качестве реализма, сколько о «качественно новой реальности России, которую стремятся зафиксировать молодые авторы» [6]. То есть в обоих случаях можно говорить о выделении критиками одного доминантного признака (возраст писателей, предмет изображения), на основе которого делается вывод об определенном явлении в целом. Отсутствие у критиков системного подхода к анализу, возможно, объясняется скудостью художественных открытий молодых дарований: даже В.Пустовая, сделавшая себе имя на исследовании «нового реализма», не видит у него заметных художественных завоеваний и переходит из плоскости чисто эстетической в социальную, идеологическую. Поскольку для искусства имеет значение не только предмет изображения – ЧТО, но выразительные средства – КАК, приходится признать сомнительное новаторство «нового реализма». (Максимальное сокращение дистанции между автором и героем, которое у Р.Сенчина выливается в то, что автор отдает главному герою свое имя и частично биографию, вряд ли можно относить к выдающимся открытиям, так как бесконечная эксплуатация подобного приема – это путь в никуда).

Если все-таки принять за аксиому утверждение о существовании «нового реализма» в русской литературе последних лет и обратиться к вопросу терминологии, то проблем не становится меньше. Сразу следует отметить, что российский «новый реализм» не имеет ничего общего с движением французских художников 1960-х гг. (П.Рестани, Ф.Дюфрен, И.Кляйн Р. Хайнс) или неореализмом итальянского кинематографа. В данном случае мы имеем дело с совпадением терминов на основе общеметодологического принципа – стремления обновить искусство путем активной интеграции будничной реальности в искусство.

Точное терминологическое определение явления в случае с «новым реализмом» в русской литературе, по нашему мнению, является не отражением схоластического спора вокруг более или менее удачного названия, а прежде всего способом идентификации самого явления, поскольку название в данном случае является не столько формальной, сколько содержательной категорией, которая в значительной степени определяет внутреннее наполнение понятия. Как справедливо отмечает А.Ганиева, «объяснить, что кроет под собой новоявленное словосочетание, никто толком не

© Белова С.А., 2015 г.

может. Получается, что термин придумали, а того, что он мог бы обозначать, в природе и в литературе нет» [4].

Часть критиков (В.Бондаренко, С.Казначеев) заявляют о «вторичности» или даже «третичности» этого термина, учитывая тот факт, что говорить о «новом реализме» начали уже со времён В.Белинского, «в том или ином варианте этот термин можно встретить у идеологов новой послеоктябрьской прозы Полонского или Воронского. Его можно найти у Лакшина и Золотусского», в «прозе сорокалетних», в альманахе «Реалист»...по сути, каждый талантливый художник открывает свой новый реализм: реализм Андрея Платонова и Михаила Булгакова, реализм Ивана Бунина и Ивана Шмелёва, реализм Виктора Некрасова и Владимира Максимова, реализм Юрия Бондарева и Константина Воробьева, реализм Владимира Личутина и Эдуарда Лимонова. В каждом случае это был совершенно новый реализм» [3]. Подобного мнения придерживается и С.Казначеев: «Ещё Гончаров упоминал о неореализме. Новыми реалистами называли писателей начала XX века – Бунина, Зайцева, Ремизова. Новым называли поначалу и соцреализм» [5]. То есть можно говорить о группе авторов, которые сразу заявляют об определенной сомнительности термина «новый реализм», хотя в целом они активно приветствуют появление некоторых литературных тенденций, которые воспринимаются как долгожданное обновление литературного процесса, возвращение на новом этапе к знаменитому на весь мир бренду «великая русская литература».

Еще более остроумно высказывается М.Бойко: поддерживая мнение В.Бондаренко, С.Казначеева о существовании «нового реализма» еще в XIX-XX вв. (В.Иванов, А.Белый, А.Воронский), он критикует сам термин и предлагает говорить только о «перезагрузках» «нового реализма», которые происходили, как правило, «путем прибавления к слову «реализм» того или иного определения... В термине «новый реализм»... нет содержательного представления сущности, зато налицо другая дурная бесконечность: «новый», «новый-новый», «новый-новый-новый» и т. д... Поэтому правильнее говорить не о реализме как таковом, а о *N-реализме*, причем вместо *N* можно подставить практически любое слово или выражение» [2]. Практику определения нового явления путем прибавления к слову «реализм» любого определения - «сюрреалистический реализм», «романтический реализм», «постмодернистский реализм», «виртуальный реализм», «психоделический реализм» критик считает абсурдной [5].

Соглашаясь с мнением уважаемого ученого, следует добавить, что определение «новый» в данном случае не несет содержательного значения, потому что обязательно предполагает наличие четкой оппозиции: по отношению к *чему* этот реализм является новым? В чисто логическом плане понятие «новый» противостоит определению «старый»: тогда неизбежно подразумевается, что «новый реализм» сравнивается с классическим реализмом XIX в. и даже социалистическим реализмом советской литературы. Однако большинство критиков (П.Басинский, В.Бондаренко, С.Казначеев, В.Пустовая, С.Шаргунов) прежде всего противопоставляют «новый реализм» постмодернизму и видят его истоки в усталости читателей от постмодернистских изысков. Более того, В.Бондаренко декларирует свое негативное отношение к постмодернизму и утверждает его чуждость российскому менталитету: «... так называемый постмодернизм был навязан нашей литературе идеологами разрушения России. Постмодернизм был абсолютно органичен для усталой, капитулирующей перед новыми идеологиями европейской культуры» [3]. Отказываясь от оценки риторики исследователя, которая напоминает худшие образцы советской критики, в данном случае следует зафиксировать определенное нарушение логических связей, некорректность названия, построенного на противопоставлении по принципу сладкое/ мягкое.

В противоположность вышеназванным существует группа исследователей, акцентирующая на необходимости подчеркнуть связь «нового реализма» с художественным арсеналом постмодернизма и терминологически зафиксировать качественное обновление литературы. В соответствии с этим возникают: «символический реализм» (Б.Евсеев), «трансавангард» (Е.Ермолин), «игровой реализм» и «патриотический постмодернизм» (В.Бондаренко).

Если терминология уровня «символический реализм», «игровой реализм» может быть оспорена и вызывать дискуссии, то в случае с предложенным термином «клинический реализм» как «открытом выражении нонконформизма», «молодой и наглядной неприязни к установившемуся в окружающей реальности порядку вещей», постановки «честного диагноза» стране [8]приходится говорить о его крайней субъективности, в результате чего не только не определено своеобразие данного феномена (в конце концов «Шинель» Н.Гоголя – это тоже выражение неприятия существующей реальности), но и закреплен он в категориях, лежащих вне эстетической плоскости.

Еще большее неприятие вызывает термин «русский реализм» (А.Рудалев). По мысли критика, это определение прежде всего акцентирует на понятии «русскость» и выражает «прямую принадлежность к русской культуре и традиции, ...это - одно из проявлений нации перед реальной опасностью потери своей идентичности..., проявление русской цивилизации,... попытка кристаллизации русского начала, только через которое может быть сохранена страна и ее культура» [7]. В данном случае следует говорить о том, что определение «русский» является некорректным в научном плане, так как выражает прежде всего национальную принадлежность. С другой стороны вызывает неприятие далекая от научной объективности и беспристрастности эмоциональность авторской риторики, явная националистическая и даже шовинистическая акцентуализация термина.

Таким образом, анализ понятия «новый реализм» как с точки зрения его внутренней сущности, так и с позиции узкотерминологической, подтверждает сложность явления, его различное видение как художественного феномена, отсутствие единых критериев к его определению. Поэтому перспективы данного феномена, как и его терминологическое оформление могут быть определены только в процессе дальнейшей литературной практики.

Литература

1. Антоничева М. О тенденциозности в литературной критике/ М.Антоничева // Континент. - 2006. - № 128.
2. Бойко М. Взлет и падение N-реализма. [Электронный ресурс] / М.Бойко. – Режим доступа: <http://www.rospisatel.ru/sbornik.htm>.
3. Бондаренко В. Попытка прорыва. // Литературная газета. – 2010. – 4 апреля. – № 13 (6268).
4. Ганиева А. Не лезь в пекло вперед батьки?/ [Электронный ресурс]/ А.Ганиева. – Режим доступа: www.livelib.ru/work/1000913163
5. Казначеев С. Краткая история вопроса о «новом реализме» («не могу смолчать») / [Электронный ресурс] / С. Казначеев - Режим доступа: www.rospisatel.ru/konferenzija/kaznatsheev.htm
6. Пустовая В. Пораженцы и преображенцы. (О двух актуальных взглядах на реализм)/ В.Пустовая // Октябрь. – 2005. – № 5.
7. Рудалев А. Катехизис «нового реализма». [Электронный ресурс] / А.Рудалев. – Режим доступа: www.rospisatel.ru/sbornik-konf1.htm
8. Новейшая история. Новый реализм : <http://www.sobaka.ru/oldmagazine/glavnoe/11568>

Бісовецька Л.А.,

Рівненський державний гуманітарний університет

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТЕРМІНИ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

В останні десятиліття зросла увага до письменницького листування, що позначилося на масовому виданні раніше невідомої приватної кореспонденції та науковому коментуванні цих творів. Зацікавленість мовознавців епістолярним стилем зумовлена наближеністю листування до ситуації безпосереднього невимушеного спілкування, свободою вибору мовних засобів.

Композиція конкретного листа залежить від суб'єктивних чинників, зокрема настрою автора під час написання листа, бажання чи небажання писати в цей момент, ставлення до адресата, оцінки автором стану стосунків з адресатом, часових та просторових відстаней між комунікантами, їх ставлення до епістолярного спілкування.

Для епістолярного дискурсу характерні сюжетність, залежність від фактора адресата та фонових знань, непрямий і непостійний контакт між комунікаторами через їх віддаленість у просторі та часі, вплив фактора безпосередніх зустрічей, полідискурсивність епістоли, вияв індивідуальної творчості, застосування синтаксично-стилістичних фігур.

Індивідуальність мовної творчості знаходить вияв композиції листа, де кожний структурний компонент виконує свою роль залежно від наміру автора. Епістолярній діяльності властиві специфічні комунікативно-мовні формули, визначені соціокультурним статусом адресанта й адресата. Вони охоплюють мовні формули-кліше, стилістично забарвлені мовні засоби, готові й зручні у використанні одиниці, що несуть експресивне та образне навантаження. Від адресата, його

Зміст

Вступне слово (Васильєв Є.М.)	6
--	---

Теоретичні аспекти літературознавчої термінології

Лановик З.Б., Лановик М.Б. (Тернопіль) Оновлення терміносистем українського літературознавства як теоретична проблема	7
Бовсунівська Т.В. (Київ) Адаптація когнітології в літературознавчій практиці та викликане цим термінологічне оновлення	11
Астрахан Н.І. (Житомир) Подієвість літературного твору: діалектика поняття та терміну	15
Науменко Н.В. (Київ) Новий погляд на стародавню номенклатуру художніх тропів	19
Мацапура В.И. (Полтава) Понятие "психологизм" и проблемы его изучения (на примере творчества Гоголя)	22
Галич О.А. (Луганськ) Документальна література в умовах глобалізації: квазі-мемуари, квазі-біографія, скандальна біографія	28
Аманова Г.А. (Ташкент), Кормилов С.И. (Москва) Проблемы формирования терминологии в восточных поэтиках и корейская литература первой половины XX века	32
Філатова О.С. (Миколаїв) Категорія авторської свідомості як термінологічна проблема	41
Полежаєва Т.В. (Луцьк) До історії вивчення конфлікту в теорії літератури XX століття	44
Давиденко І.О. (Бердянськ) Міфологізація як інтерпретаційний корелят у художньо-біографічному дискурсі	48
Матчук А.Л. (Рівне) Псевдопідтекст	51
Дмитрієва І.В. (Житомир) Теорія художніх методів в контексті вітчизняного та зарубіжного літературних дискурсів	54
Улюра Г.А. (Київ) «Жіноча проза»: легітимація терміну у дискусіях про його легітимність	57
Оздемір О.В. (Рівне) Теоретичний аспект понять «жіноча література» та «жіноча проза»	60
Титаренко Е.А. (Харків) Симптоматика метатекстуальности и пелевинский «Т» как метатекст	62
Зозуля О.В. (Черкаси) До термінологічної невизначеності термінів «пародія» та «гротеск» у постмодернізмі	66
Шевченко В.В. (Луганськ) Проблематика виокремлення «химерної прози» у сучасному літературознавчому	68
Скибицька Ю.В. (Київ) Метамоделернізм як нова концепція розвитку літератури й суспільства у післяпостмодерну добу	71
Протасова Г.В. (Київ) Дослідження аксіології літературного тексту: до постановки питання	74
Коляно М.М. (Львів) Про створення термінологічного словника з проблем художнього часу, простору, ритму	76

Термінологічні питання генології

Оляндэр Л.К. (Луцьк) Смыслообразующая функция жанра пасторали в повести В. Астафьева "Пастух и пастушка": теоретический аспект	80
Удалов В.Л. (Луцьк) Роман, повість, оповідання, мініатюра: жанрові принципи	83
Назарець В.М. (Рівне) Адресована лірика як метажанр	87
Чик Д.Ч. (Бердянськ) Семіотичний підхід до жанрових систем: проблеми термінологічного означення	90
Ігнатів Н.Є. (Львів) Специфіка самовираження життя у «жанрі голосів»: від усного свідчення до всеохоплюючої картини дійсності	94
Анісімова Л.В. (Київ) Поняття «campus/academic/college/varsity novel» у сучасному англо-американському літературознавстві: проблеми розмежування та перекладу	97
Свиридюк Л.А. (Кременець) До питання щодо теоретичного осмислення поняття «сучасний молодіжний роман»	100

Хмель В.А. (Рівне) Фейкlor у контексті традиційних жанрів фольклору	104
Васильєва О.С. (Рівне) «Растаманська казка»: змістове наповнення терміну і жанрова специфіка	106

Термінологічні проблеми історико-літературного процесу

Тарнашинська Л.Б. (Київ) Українське шістдесятництво як проект: до питання термінологічної об'єктивності	110
Гон О.М. (Київ) «Пісні» Езри Паунда : модерний епос пост-епічної епохи	114
Калініченко М.М. (Рівне) Генеза терміну «Орієнталізм» у літературно-критичному дискурсі США XIX сторіччя	117
Белова С.А. (Рівне) “Новый реализм” в современной русской литературе: проблема терминологии	120
Бісовецька Л.А. (Рівне) Літературознавчі терміни в епістолярній спадщині Ольги Кобилянської	122
Синевич Б.М. (Рівне) Стиль як літературознавче поняття в координатах Маланюкової системи поглядів	126
Артеменко Л.В. (Рівне) Предметно-образна концептосфера «поетична творчість» у поетологічному дискурсі української поезії XX століття	128
Зайка О.В. (Черкаси) Термін «ідентичність героя» в умовах транскультурації	132

Проблеми драматургічної термінології

Вірченко Т.І. (Кривий Ріг) Літературознавча термінологія в авторських жанрових визначеннях сучасних українських драматургів	135
Козлов Р.А. (Кривий Ріг) Прийом «німе кіно» в аналізі драматургічного тексту	138
Литовська О.В. (Харків) Деякі проблеми термінологічного визначення комедії	141
Ліпісвіцький М.Л. (Житомир) Видові категорії драми в поетиках німецького бароко	144
Закалюжний Л.В. (Житомир) Опозиція “драма - театр” у концепції Г.-Т. Леманна	147
Васильєв Е.М. (Рівне) Метаперсонаж: попытка терминологического обоснования категории	150
Галицкая Е.Г. (Донецьк) Жанро-стилевые процессы в постмодернистской драматургии (на материале пьесы Т.Стоппарда «До-ре-ми-фа- соль-ля-си-Ты-свободы-попроси»)	154
Поліщук К.М. (Кіровоград) До проблем драматургічної термінології (драматургічність, когерентність, надія)	156
Бортнік Ж.І. (Луцьк) Проблеми драматургічної термінології: монодрама як культурно-історичний феномен	159

Літературознавча термінологія у колі інтермедіальності

Бербенець Л.С. (Київ) Термінологія інтермедіальних студій у літературознавстві	163
Нестерук С.М. (Рівне) Екфразис як інтертекстуальний коментар у повісті Варгаса Льйоси «Похвальне слово мачусі»	164
Колтакова Н.Г. (Варшава) Категорія “ніщо” в тексті літератури і культури (на матеріалі поезії Рафала Воячека “Чом немає танцівниці”)	166
Капелюх Д.П. (Рівне) Особливості жанру графічного роману (на прикладі твору Алана Мура та Дейва Гіббонса «Вартові»)	170
Глотов О.Л. (Острого) Соціально-комунікативний дискурс літературно-художнього процесу	172
Мазур О.Л. (Рівне) Творчі завдання з використанням ІКТ на уроках зарубіжної літератури (постери, титульні сторінки, буклети)	174

Термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики

Воробйова Л.М. (Рівне) Образність як ознака художнього твору і стильова характеристика наукового мовлення	178
Сербина Т.Г. (Рівне) О понятии и термине «логозпистема»	180
Самборская И.Н. (Рівне) К вопросу об авторской пунктуации в художественном тексте	183
Вовчук Н.И. (Рівне) Неологизм и окказионализм: вопросы терминологии	186
Шевчук Т.Б. (Рівне) Частиномовна транспозиція як граматична категорія	187
Михальчук Н.О. (Рівне), Івашкевич Е.Е. (Київ) Відтворення розмовної лексики в перекладах роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті»	190
Константинова О.В. (Рівне) Інтроспективний сегмент як компонент сучасної англійської психологічної прози	193
Аладько Д.О. (Рівне) Лінгвостилістичні особливості прози А. Крісті	196
Відомості про авторів	200

Наукове видання

Актуальні проблеми літературознавчої термінології

Науковий збірник

Відповідальний редактор *Васильєв Є.М.*

Технічний редактор *Парфенюк В.І.*

Комп'ютерна верстка *Парфенюк В.І.*

Підписано до друку 31.08.2015 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 21,85. Замовлення № 179/1. Наклад 300.

Видавець О. Зень

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.

вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;

0362-24-45-09; 068-0250-674;

olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

А 437 **Актуальні проблеми літературознавчої термінології: Науковий збірник /**
Відп. ред. Є.М. Васильєв. – Рівне: О.Зень, 2015. – 202 с.

ISBN 978-617-601-129-3

Наукова збірка «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» складена на основі доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка була проведена у Рівненському державному гуманітарному університеті в жовтні 2015 року. До пропонованого видання увійшли статті українських вчених, що їх присвячено різним аспектам вивчення термінології сучасного літературознавства (теоретичні аспекти літературознавчої термінології, термінологічні питання генології, термінологічні проблеми історико-літературного процесу, проблеми драматургічної термінології, літературознавча термінологія у колі інтермедіальності, термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики).

УДК 82.09

ББК 83.0